

УДК 341.4

DOI: 10.31733/17-03-2023-141-143

Наталя ГОЛЬДБЕРГ

доцент кафедри національної безпеки

Міжрегіональної академії

управління персоналом,

кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ

Конституція України найвищою соціальною цінністю визнає людину, її життя та здоров'я. Положеннями ст. 3 та 27 встановлено, що кожен має право захищати своє життя та здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань [1]. Всі права людини й громадянина рівноцінні та взаємопов'язані й тому однаковою мірою повинні захищатися державою. Зокрема, ст. 55 Конституції України передбачає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1].

Якщо ж звернутися до аналізу міжнародних джерел права, а саме до Загальної декларації прав людини [2] то слід зазначити, що у ній містяться правові положення, які стосуються потерпілого, а саме: кожна людина має право на життя, на свободу й на особисту недоторканність (ст. 3), право на визнання правосуб'єктності (ст. 6).

У Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою законодавчо визначений термін «жертва», під яким визнаються особи, яким індивідуально чи колективно було завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральні збитки, емоційні страждання, матеріальні збитки або суттєве обмеження їхніх основних прав у результаті дії чи бездіяльності, що порушують національні кримінальні закони держав-членів, включаючи закони, що забороняють злочинне зловживання владою. У Декларації передбачено сприяння тому, щоб судові та адміністративні процедури більшою мірою відповідали потребам жертв.

Будь-яка особа, якій злочином заподіяно шкоду, має право звернутися із заявою або повідомленням до органів досудового розслідування, які зобов'язані вжити заходи щодо відновлення та захисту прав цієї особи, забезпечити їй доступ до правосуддя. Водночас не можна заперечувати, що юридичний захист дітей, які постраждали від злочинних проявів, передбачає залучення складнішого організаційно-правового механізму.

У ч. 1 ст. 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначено, що кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі, як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави.

У Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів передбачено право особи на реституційний механізм захисту порушених прав (розд. «А», ст. 4, 8-11), компенсацію шкоди (розд. «А», ст. 12, 13), а також право на матеріальну, медичну психологічну та соціальну допомогу по урядових, добровільних, громадських та місцевих напрямках (розд. «А», ст. 14).

Основною ідеєю реституційного правосуддя виступає адекватна реакція на злочинність, що забезпечує збереження поваги до гідності та рівності будь-якої людини. Воно має на меті сприяння гуманізації правосуддя, кримінального процесу та створення такої системи правосуддя, за якої існуватиме й діятиме принцип адекватності покарання правопорушенню (злочину); реабілітації потерпілих, жертв злочинів та правопорушників. За такої ситуації жертва злочину уникає «подвійної віктимізації» – від скоєного злочину та від самого процесу здійснення правосуддя, при якому жертва злочину не отримує ніякої матеріальної та моральної компенсації, або така компенсація є мізерною порівняно з наслідками. Натомість правопорушник взмозі хоча б частково виправити наслідки скоєного шляхом компенсації жертві збитків, а також уникнути при цьому тавра злочинця й отримати можливість виправитися та успішно подолати процес реінтеграції в суспільство [3].

Згодом у 1983 р. був ухвалений основний документ Ради Європи у цій сфері –

Європейська конвенція про відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів, яка ратифікована більше ніж 25 державами [4, с. 6-7]. Конвенція базується на концепції соціальної солідарності і справедливості, суть якої полягає у наступному: оскільки окремі особи знаходяться в більш уразливому матеріальному становищі, ніж інші, вони мають право на отримання відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок учинення проти них злочину, за рахунок усього суспільства [5, с. 194].

Рекомендацією R (85) 11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про становище потерпілого в рамках кримінального права та процесу [6] передбачено, що основною метою кримінального судочинства є забезпечення прав та законних інтересів потерпілого.

Варто звернути увагу на те, що у всіх міжнародних актах, що містять стандарти захисту неповнолітніх потерпілих, передбачена вимога про справедливу реституцію з метою повного відшкодування заподіяної їм шкоди.

Незалежно від того, який зміст вбачається міжнародним та національним законодавством щодо реституції, у кримінальному процесуальному законодавстві країни повинні міститися положення про те, що відшкодування заподіяної неповнолітньому потерпілому шкоди здійснюється самими підозрюваними, обвинуваченими або третіми особами, які несуть відповідальність за їх поведінку, а у випадках порушення кримінального законодавства посадовими особами, представниками державних органів – за рахунок держави. Якщо ж неможливо отримати компенсацію у повному обсязі від особи, що вчиняє суспільно небезпечне діяння чи з інших джерел, державі слід вживати заходів щодо надання фінансової компенсації потерпілим унаслідок тяжких злочинів, а у разі смерті потерпілих або їх недієздатності – сім'ям потерпілого.

У національному законодавстві питання щодо відшкодування завданих збитків потерпілим від злочину, відповідно до КПК України, вирішуються переважно у вигляді заяви ними цивільного позову. Слід зазначити, що у кримінальних провадженнях, у яких беруть участь неповнолітні потерпілі, не можна обмежуватися лише подачею цивільного позову, відповідно до міжнародних стандартів необхідне поєднання всіх форм компенсації заподіяної шкоди.

Узагальнення та аналіз чинних міжнародно-правових актів дозволяють виявити універсальні заходи безпеки щодо захисту учасників кримінального провадження, зокрема неповнолітніх потерпілих.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [7] містить у ст. 25 «Допомога потерпілим та їх захист», в якій, зокрема, йдеться про те, що кожна держава-учасниця вживає заходів безпеки у разі загроз або залякування жертв, а також встановлює правові засоби отримання компенсації та відшкодування збитків потерпілим від злочинів. Аналогічні заходи передбачені у ст. 32 «Захист свідків, експертів та потерпілих» у Конвенції ООН проти корупції [8].

Аналіз змісту наведених міжнародних документів дозволяє зробити висновок про їх орієнтованість на захист прав жертв злочинів відповідно до головного положення в національних системах кримінального та кримінального процесуального права принципу «*restitutio in integrum*», що полягає у повному відновленні прав, свобод та законних інтересів потерпілого, які були порушені чи обмежені злочином.

Дотримання прав та законних інтересів, безпека дітей, які постраждали від злочинних посягань, слід розглядати як предмет виняткової уваги будь-якої сучасної цивілізованої держави. Процесуальний статус зазначених осіб передбачає наявність додаткових гарантій у кримінальному провадженні, шляхом надання додаткових процесуальних прав.

У Конвенції ООН про права дитини [9] передбачено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Окремі принципи неповнолітнього потерпілого, а саме: принцип участі дитини; принцип дотримання найкращих інтересів дитини; принцип поваги до гідності дитини; принцип недискримінації; принцип верховенства права, передбачені у Резолюціях ЕКОСОП («Віденські керівні принципи», резолюція ЕКОСОП 1996/13, 1996 р. – керівні принципи щодо дій в інтересах дітей у системі кримінального права; Резолюція ЕКОСОП №2005/20, 2005 р. – керівні принципи ООН щодо судочинства у питаннях дітей-жертв і дітей свідків злочинів; керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя дружнього до дитини – прийняті Комітетом Ради Європи 17.11.2010).

Неповнолітній потерпілий або ж якщо використовувати дефініцію, яка передбачена міжнародними джерелами, дитина-жертва – об'єкт особливої уваги та турботи не лише світової спільноти, а й будь-якої держави, яка претендує на визнання її правовою та соціальною. Душевні страждання дитини, що стала жертвою злочину, не можливо порівняти зі стражданнями дорослої людини. Подібні страждання значно сильніші та болючіші, оскільки у дитини відсутній необхідний психологічний бар'єр, що дозволяє стабілізувати внутрішній стан у ситуаціях, які травмують психіку. Через малий життєвий досвід дитини, яка стала жертвою злочину, вкрай складно захистити свої права та законні інтереси самостійно. За вирішення цього завдання повністю відповідає держава.

Міжнародно-правові акти, яким притаманні імперативний та рекомендаційний характер, які є обов'язковим елементом національної правової системи будь-якої цивілізованої держави, встановлюють стандарти та принципи захисту неповнолітніх потерпілих, забезпечують формування, реформування та застосування законодавства у належному правовому режимі.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Декларація з прав людини: Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.04.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Реституційне правосуддя. URL: <https://studfile.net/preview/5650778/>.
4. Банчук О. А., Малишев Б. В., Саїдова З. М. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство: посібник. Київ, 2015. 97 с.
5. Карпенко Є. М. Міжнародний досвід відшкодування шкоди потерпілому як одна з форм запобігання злочинам. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 190-196.
6. Про становище потерпілого в рамках кримінального права та процесу: Рекомендація R (85) 11 Комітету міністрів Ради Європи 28.06.1985 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU85325>.
7. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ухвалена Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
8. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_c16&new=1.
9. Про права дитини: Конвенція ООН від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

УДК 341.22+327

DOI: 10.31733/17-03-2023-143-145

Ірина ЄРЕМЄЄВА

доцент кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент

ДО ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ПАРАМЕТРІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПОСТВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Війна в Україні є одним із найбільших викликів міжнародного порядку, заснованого на Статуті ООН. Крім того, вона спричинила світову кризу: через стрибки цін на продукти харчування, енергію і добрива постраждали 74 країни, що розвиваються, із загальною чисельністю населення 1,2 мільярда людей. Але понад усім воєнні дії мають руйнівне зазначення для самої України та є загрозою існування нашої державності. За таких умов повоєнна Україна беззаперечно буде потребувати перегляду параметрів національної безпеки та визначення їх пріоритетів. В умовах гострої цивілізаційної кризи, що є результатом війни росії проти України надважливим буде визначення інструментів формування економічної безпеки держави, як стану, що забезпечить ефективний динамічний розвиток економіки та можливість держави вирішувати соціальні завдання та виробляти та проводити в життя незалежну економічну політику. При цьому економічна безпека є найважливішим компонентом усієї національної безпеки, яка повинна забезпечувати захист усіх систем життєзабезпечення держави від зовнішніх та внутрішніх